

ЖИТТЯ І МЕМУАРИ ВОЛЬДЕМАРА АНТОНІ

В провінційному Нікополі, на початку 70-х років минулого століття, доживав віку останній гуляйпільський анархіст. Довготелесий, худий дід у окулярах ходив з кошолкою до магазину, читав газети на лавці і отримував листи на ім'я Григорія Андрійовича Ляпунова. Його справжнього імені в містечку практично ніхто не знав. Йому наказали не користуватися ним, стати іншою людиною в обмін на спокійну, напівзлиденну старість і благополуччя родин його сина та сестри.

Насправді старого звали Вольдемаром Генріховичем Антоні. Колись це ім'я кидало в холодний піт “господарів життя” початку ХХ століття: поміщиків і підприємців, власників магазинів та шинків, не оминаючи й середньої ланки працівників карних органів. “Вольдемар Антоні – отаман ватаги анархістів-комуністів, розбійників і підпалювачів...” За його голову колись давали непогані гроші. Колись він займався революційною діяльністю в семи країнах світу. Але, крий боже, як це було давно!

Старі європейські імперії, підвалини яких так безкомпромісно руйнували анархісти згинули безвісти, натомість з'явилися інші, ще зажерливіші. Взагалі, цілком змінилася вся політична карта світу. Відгриміли спочатку перша, а потім і друга світові війни. Людство вийшло в морок космосу і спустилося в морок Маріанської впадини. Зі звичного для молодого В.Антоні світу не залишилося майже нічого. Навіть Дніпро, яким він його пам'ятав з молодості, був чимось зовсім іншим, аніж те, що можна було спостерігати з нікопольської набережної. Всі його старі товариші загинули або повмирали. Всі його молодші товариші і підлеглі загинули теж. Після того як 1964 року, в ізраїльській кібуці, помер Аба Гордін з старої плеяди анархістських революціонерів Європи та Російської імперії не залишилося більше нікого. Єдиний релікт епохи “героїчного анархізму”, коли динамітним димом часом укривалася половина Європи, повернувшись з півстолітнього латиноамериканського відрядження тихо доживав віку в Нікополі. Ця людина справді залишила в історії свій слід, крім цього вона багато що пам'ятала, але поки що мовчала. Поки що.

Його батько був представником останньої хвилі іноземних колоністів, що накопилася на південноукраїнські степи в 60-х роках ХІХ ст. В 1862-1864 роках громада богемських чехів, що страждала від німецького засилля і землеволодіння в себе вдома, вирішила переселитися в Російську імперію, на Кримський півострів де і заснувала чотири колонії¹. Через кілька неврожайних років богемці визнали виділені російським урядом землі в Перекопському повіті непридатними для землеробства. Частина переселенців змогла отримати дозвіл на нове переселення. Нова колонія – Чехоград, була заснована на 38-й ділянці Мелітопольського повіту Таврійської губернії і увійшла до складу Ейгенфельдської волості. Ейгенфельдською волостю

---

¹ Народи Північного Приазов'я: етнічний склад та особливості побутової культури. – Запоріжжя, 1997. – с.22.

заправляли німці-колоністи. В порівнянні з чехами вони були в цих краях мало не старожилами (проживали з початку XIX ст.) і встигли вже давно прибрати до рук кращі землі так що чехи, по злій іронії долі, опинилися знову в тій же ситуації від якої вони свого часу і втекли. Можливо саме з цієї причини Генріх Антоні, як і багато його товаришів по мандррам покинули з часом Чехоград, який так і не став ні містом, ні містечком хоч своєю назвою на це і претендував. Але скоріше причина була інша, Г.Антоні був слюсар-механік за фахом і бажав працювати на виробництві, а Ейгенфельдська волость могла надати лише суто сільськогосподарські можливості. Механіки були потрібні в інших місцях, до речі розташованих неподалік. Полишаючи Чехоград чехи селились в Бахмуті, робітничих селищах навколо Катеринослава, Нікополі, Горлівці, Юзовому. За даними всеросійського перепису 1897 р. в Катеринославській губернії проживало вже 450 чехів². В 1884 р. Г.Антоні був вже в Гуляй-Полі. І не сам. Там де одні втрачають, інші знаходять. З Ейгенфельдської волості в Гуляй-Поле Г.Антоні привіз дружину-німкеню Сусану Яківну Бонеліс яка і подарувала йому трьох дітей: доньку і двох синів. В 1882 р. в Гуляй-Полі почав роботу завод сільськогосподарських машин Я.Кригера на який і влаштувався працювати Г.Антоні.

Вольдемар Антоні народився 4 квітня 1886 р., саме в тому році коли Гуляй-Поле відвідав знаменитий історик і археолог Д.Яворницький, який і залишив його опис. “Гуляй-Поле стоїть на підвищеному піщаному місці, при р.Ганчул, має дві церкви, єврейську синагогу, поштову контору, декілька лавок і підвалів. Словом, це багатолюдне, і навіть, можна сказати, досить культурне містечко з переважаючим, однак, єврейським населенням. З усіх споруд помітне в Гуляй-Полі єврейське кладовище, обнесене прекрасною огорожею і наповнене чудовими пам’ятниками усередині.”³ Батько і сини Антоні саме і належали до того покоління гуляйпільців які зробили все для того аби Гуляй-Поле отримало інші взірці для захоплення аніж старий єврейський цвинтар. Через 28 років, в 1914 році, Гуляй-Поле мало 1410 дворів, 16150 жителів, три заводи, три церкви, десять шкіл, театр, сінематограф, земську лікарню, бібліотеку, загалом близько сотні торгівельно-промислових підприємств і одну з перших в світі селянську організацію анархістів-комуністів.

Родина Антоні, хоч і жила бідно, була досить відома серед односельців. Генріх Алойзович був одним з перших сільських винахідників і раціоналізаторів. На земській сільськогосподарській виставці 1884 р., зокрема, експонувалася преміальна для старого Антоні модель млина-вітряка⁴. Гуляйпільці, щоправда, почали називати його Андрієм, замість Генріха, та так вперто, що з цим перейменуванням, врешті-решт були змушені змиритися навіть його діти. Дядько В.Антоні тримав пивницю, в доброму місці, на базарній площі села. В 1895 р. помирає мати В.Антоні, і добрий дядько дуже

---

² Волкова С.А. Чехи на Екатеринославщине (вторая половина XIX ст. – 30-е годы XX века): к постановке проблемы // Гуманитарный журнал. – 2004. – №1/2. – с.115.

³ Еварницький Д.І. (Яворницький Д.І.) Запорожжя в залишках старовини і переказах народу: Ч.1; Ч.2. – К., 1995. – с.414.

⁴ Яланський В., Верьовка Л. Нестор і Галина. Розповідають фотокартки. – Київ-Гуляйполе, 1999. – с.28.

стає у пригоді малому сироті Вольдемару. Коли В.Антоні пише про те, що “подеколи допомагав дядьку по господарству”, то це значить, що він наточував в келихи пиво клієнтам і прибирав після них. Зокрема є свідчення про те, що В.Антоні в основному у дядька і жив⁵. Гуляйпільці Вольдемара теж перейменували, як і батька, і він став Володею, а пізніше Володимиром для шкільних друзів, працедавців, а потім і жандармських офіцерів.

Тихенький на вдачу, блідий, недивлячись на південне сонце, короткозорий, завжди з вдягненими окулярами хлопчик почав працювати на заводі вже з тринадцятирічного віку, по-перше аби благородно харчуватися на власні кошти, а по-друге, аби хлопець поменше тинявся по шинках та по базарній площі в супроводі місцевих гульвіс. Саме в цей час В.Антоні, що немаловажливо, вивчив і почав використовувати українську мову, яку не забув, не дивлячись на подальші півстолітні мандри у чужих краях. Першу гуляйпільську міністерську народну двокласну школу В.Антоні закінчив пізніше, аніж почав власноруч заробляти на хліб, в 1902 р. Дочекавшись цієї події Генріх Антоні разом з сином подались на пошуки кращої долі до губернського центру. Правда не до самого Катеринославу, а до його супутника, робітничого поселення Амур, що мало гучну репутацію серед старожилів, як кримінального світу, так і російського революційного руху. Тут В.Антоні і змужнів остаточно. Віддамо йому належне. Батьківщина легендарної “Мурки” (Марусі Климової) своїми кримінальними традиціями не девальгувала людські якості парубка. Його приваблювало інше – революційна боротьба, яка в 1904 р. конкретизувалася в анархізм-комунізм.

Весною 1906 р. з допомогою В.Антоні анархізм був занесений в Гуляй-Поле. Привітний, товариський, просто, але чисто одягнутий дев’ятнадцятилітній парубок розшукав своїх шкільних товаришів, поновив порушені часом дружні стосунки і згодом здивував їх своїми переконаннями. Володя Антоні виявився анархістом, і не простим, а анархістом-пропагандистом, загартованим страйками, тюрмою, козачими стусанами, людиною що в 1904 р. вже була організувала анархістський гурток в Пологах, а тепер не проти це зробити і вдома. І почалося. Через кілька місяців лік гуляйпільським анархістам-активістам йшов на десятки, а співчуваючим – на сотні. Подібних цьому прецедентів для сільської місцевості в анархістському русі до цього часу не було.

Щоправда, приблизно в цей же час, або дещо пізніше, селянські анархістські організації та федерації виникають і в інших сільських теренах України, на Київщині, Полтавщині, Харківщині, Херсонщині. Проте ці ефемерні новоутворення, не виявили ніякої життєстійкості, так само швидко розпадаючись, як і утворюючись. В Гуляй-Полі справи обстояли інакше.

Всі більш-менш освічені люди знають, що, і в минулому, і навіть зараз, сільська молодіжна громада являє собою окреме соціальне угруповання від дорослих батьків і земляків. Молодіжна громада живе за своїми звичаями, традиціями, має своїх лідерів і свої таємниці, соватись в які дорослим зась.

---

⁵ Гак А. ...Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку... – Новий Ульм, 1973. – с.25.

В.Антоні зробив такою таємницею гуляйпільської молоді анархізм і анархістське підпілля. Анархізм став ідеологією гуляйпільської молоді в 1905-1910 рр., що й дозволило йому так буйно розквітнути на тамтешніх ґрунтах вже в роках 1917-1921, коли молодь, як слід, підросла. Багато що в цій справі залежало від особистості лідера. В.Антоні, з одного боку, вважався в дошку своїм, колишнім шкільним товаришем Антонієм, який знав всіх і всі знали його, бо дядько його був місцевим шинкарем. З іншого, В.Антоні подавав себе як носій нового світогляду, він був такою собі “міською штучкою”, “слюсарем-інтелігетом”, законодавцем молодіжної моди і в одязі, і в ідеях. Його особистість приваблювала. У відблисках його пенсне, в його, взагалі, німецькій зовнішності, факт якої визнавали навіть жандармські донесення, проглядалася Європа. В.Антоні гукав до боротьби за інший, кращий, якийсь неймовірний світ, в боротьбі за який молодь чекали пригоди, боротьба, адреналін і перемога. Встояти було важко, особливо якщо крім цього ніяких життєвих перспектив на обрії не простежувалося.

В.Антоні створив в середовищі селянської та міщанської молоді Гуляй-Поля підпільну анархістську організацію, що сама називалася “Союзом бідних хліборобів”. Актом своєрідного визнання “союзу” з боку досить потужного південноукраїнського анархістського руху стала лекція лідера Катеринославської федерації анархістів Миколи Музеля (Рогдаєва), прочитана в Гуляй-Полі⁶. Цікаво, що М.Музель (1880-1934), так само як і В.Антоні був чехом. І, хоча, твердження одеського історика В.Савченка, про дружбу цих двох людей⁷, викликає величезні сумніви, але фактор єдиного походження у стосунках цих людей відкидати ніяк не слід.

“Союз” гуляйпільських анархістів виявився першою масовою селянською анархістською організацією, що витримала випробування часом і репресіями. Як вже говорилося в неї входили сотні людей. Сам В.Антоні називає 40 “груповиків” та 200 “масовиків”, Н.Зуйченко – 50 активістів, кожен з яких мав зв’язок з 4-5 співчуваючими⁸. Женевський анархістський бюлетень “Буревісник” писав про 50 членів “Союзу бідних хліборобів”⁹, тим самим мимоволі виказуючи карним органам конспіративну таємницю. Формально в анархістських організаціях нема керівників, формально всі рівні, але всі, зауважте, всі, члени гуляйпільської організації, як на допитах, так і в своїх пізніших усних спогадах та мемуарах, керівником групи, її лідером, однозначно називали саме Вольдемара Антоні, іноді ще додаючи до його імені, Олександра та Прокопа Семенют.

Незважаючи на те, що верхівка організації була в 1908-1911 рр. заарештована, страчена, або емігрувала за кордон, організація існувала в законспірованому вигляді до 1917 р. і саме її члени стали першим активом новонародженого махновського руху. При першій звістці про лютневу

---

⁶ ЦДАГО України. – Ф.5. – Оп.5-1. – Спр.153. – Арк.1.

⁷ Савченко В. Махно. – Х., 2005. – с.17.

⁸ Белаш В.Ф. Махновщина (отривки из воспоминаний) // Летопись революции. – 1928. – № 3. – с.192.

⁹ Буревестник. – 1907. – № 13.

революцію 1917 р., коли Н.Махно, ще перебував у Москві, гуляйпільська молодь з чорними прапорами вийшла на могили анархістів¹⁰. Коли ж, Н.Махно повернувся з царської каторги додому, 25 березня 1917 р., то вже в той же день його чекали на серйозну розмову до 80 соратників, що називали себе анархістами і були готові до рішучих дій¹¹. Згодом, в травні 1919 р., ця організація перетвориться в Гуляйпільський союз анархістів, провідну політичну силу махновського руху. Континуїтет гуляйпільських анархістських організацій, чітко простежується з 1906 по 1921 рр.

Одні люди привертають увагу Клію неполегливою і методичною роботою протягом років, інші вписують себе на сторінки історії якимось одним, надзвичайним здобутком. Наш герой багато працював, але скоріше належить до останньої категорії. Патріарх анархізму М.Бакунін, описуючи сенс своєї боротьби, якось порівняв сучасне йому суспільство з купою хмизу, яку можна підпалити вогнем революції за допомогою одного єдиного сірника. В більшості випадків, це порівняння не спрацювало. Чи то хмиз виявився недостатньо сухим, чи то сірники занадто вогкими. Але у випадку з нашим героєм, бакунінська метафора виправдала себе на всі сто, потрапила в саме, що не є яблуком. Саме В.Антоні став тією людиною, що запалила багаття “махновщини”, яке опалило і освітло своїм вогнем новітню українську історію. Молодий наставник Нестора Махна та його товаришів підпалив багаття і застережливо відійшов убік, аби з безпечної, заокеанської відстані спостерігати за подіями. І саме це, на схилку життя стало його найбільшою таємницею. Таємницею, про яку не знали ні місцева нікопольська влада, ні представники компетентних органів. О, якби вони дізналися, чи хоча б здогадалися про це, то дід Ляпунов сидів би не на нікопольських лавочках, а десь зовсім в іншому місці, навіть з огляду на “ліберальні” брежнєвські часи. Адже істинно, істинно кажу вам я, саме старий Антоні був ідейним вчителем і натхненником Нестора Махна, принаймні останній думав саме так.

Але зробимо невеликий відступ від загальної теми. В такій справі як визначення особи ідейного натхненника Н.Махна потрібно розібратися докладно. Тільки по махновський рух зійшов з політичної арени, як історики кинулись шукати достойних кандидатів на роль наставника Н.Махна, відмовляючи останньому навіть в гіпотетичній можливості самостійно дійти до висновку про вірність і правоту анархістської доктрини. Представники російської еміграційної історіографії висунули кандидатуру відомого анархо-синдикаліста В.Воліна /Ейхенбаума/¹², що очолював махновський культпросвіт в другій половині 1919 р. На противагу їм, радянська історіографія, зупинила свій вибір на анархо-комуністові П.Аршинові /Маріні/¹³ з яким Н.Махно довго сидів у одній тюремній камері. Анархісти щось натякали на П.Кропоткіна, але їх мало хто слухав. Князь Кропоткін

---

¹⁰ Гак А. ...Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку... – Новий Ульм, 1973. – с.22.

¹¹ Махно Н. Воспоминания. Т.1. – К., 1991. – с.10.

¹² Герасименко Н.В. Батько Махно: мемуари белогвардейца. – М., - Л., 1928. – с.12.

¹³ Вперше ця теза була висунута в книзі І.Тепера Махно. – Харків, 1925. – с.26.

лише одного разу зустрічався з Н.Махном, у 1918 р., і то недовго. Це було несерйозно. Причому в цій дискусії її учасники забули про одну річ, запитати про предмет суперечки в самого Н.Махна. Він і так, правда, не мовчав, але не своїй особистій думці, зі скромності, не наполягав. У статті “Гуляй-Поле в російській революції” (1929 р.) він зокрема писав. “На мою долю випало щастя підпасти ще підлітком під ідейний вплив анархіста-революціонера *Володимира Антоні* /виділення Н.Махна – В.Ч./ (відомого в революційних колах під іменем “Заратустра”). Завдяки впливові цього революціонера... я швидко зайняв неостаннє місце в бойовій Гуляй-Пільській групі хліборобів анархістів-комуністів і довго та вперто боровся з царсько-поміщицьким ладом”¹⁴.

Взагалі тема взаємостосунків Н.Махна та В.Антоні дуже цікава. Ці люди познайомилися на ярмарковій площі Гуляй-Поля ще в ранньому дитинстві. Дев’ятилітній Вольдемар та семилітній Нестор були товаришами по дитячих іграх і ходили до однієї школи, з різницею в один клас. І ще, обидва хлопчики, чеський та український були сиротами. В першого рано померла мати, в другого – батько. Н.Махно завжди, протягом всього свого життя був прихильно настроєний до сиріт. Ті, його наближені, яких, хоч і з великою натяжкою, можна назвати несторовими друзями, переважно були сиротами, як от, наприклад, кінохрестоматійний Сидір Лютий. Але симпатії Нестора до Вольдемара, як до товариша, згодом змінилися відвертим схилянням перед ним, як перед ідеалом старшого брата, так і перед ідеалом революційного лідера. Нестор Махно почав відверто брати приклад з Вольдемара Антоні коли той повернувся до Гуляй-Поля, весною 1906 р. і став проповідувати анархізм. Гуляйпільський краєзнавець В.Жилінський, що 1967 р. зустрічався з В.Антоні¹⁵, оповідав, що Н.Махно, аби сподобатися своєму кумиру навіть прочитав двотомного “Дон-Кіхота” М.Сервантеса, бо В.Антоні на думку анархістської громади був більше схожий саме на цього літературного героя¹⁶, а не на ніцшеанського Заратустру. Махно читав “Дон-Кіхота”, випасаючи колоністських свиней навколо німецького хутора (нині с.Придорожнє) біля ст. Гайчур. Молодий свинопас, з Сервантесом в руках, це щось на кшталт занять малого Тараса, але більш епатажне. І на відомому фотознімку гуляйпільських анархістів, теж наведеного в даному виданні, Н.Махно примостився поруч, зліва від В.Антоні. І це при тому, що В.Антоні завжди ставився до Н.Махна дуже критично, що добре видно, хоча б, з нижче опублікованих матеріалів. Дещо поблажливе ставлення до свого молодшого підлеглого по “Союзу бідних хліборобів” В.Антоні допускає лише в приватному листуванні з родичами Н.Махна і то на смертному своєму ложі. У всіх же інших документах та матеріалах, які могли, хоча б гіпотетично, потрапити на очі масового читача, В.Антоні описує Н.Махна як

---

¹⁴ Махно Н. Воспоминания. Т.2. – К., 1991. – с.180.

¹⁵ Жилінський В. Вольдемар Антоні // Зоря комунізму. – 1990. – 8 грудня.

¹⁶ Жилинский В., Белый В. Дон Кихот в гуляйпольской степи, или как Нестор Махно познакомился с Сервантесом // Индустриальное Запорожье. – 1995. – 31 августа. – с.3.

неврівноваженого хулігана непридатного до конспіративної роботи. Проте попри всі старання В.Антоні Махно потрапив до активу анархістської групи, став терористом-експропріатором і саме Н.Махна, згодом В.Антоні в своїх мемуарах звинуватить в розкритті і загибелі гуляйпільських анархістів. Звинуватить, зазначте, несправедливо. Сьогоднішній аналіз поліцейських архівних справ показує, що як дурнуваті витівки Н.Махна, так і його слідчі показання не були наріжним каменем поліцейського розслідування і звинувачувального акту. Здається все зрозуміло: Махно Антоні захоплювався, а той першого, навпаки, терпіти не міг. Але ж ні. Коли в кінці 20-х років ХХ століття, перебуваючи в Парижі, родина хронічно хворого Н.Махна не могла в матеріальному відношенні звести кінця з кінцями, людиною, що допомогла це зробити став саме В.Антоні. Невгамовний Н.Махно, через анархістські канали, знайшов свого вчителя в його уругвайській юдолі і прислав йому на рецензію дві свої книжки. Дехто, навіть з сьогоднішніх анархістів, начитавшись книг С.Семанова¹⁷, з підозрою і недовірою ставиться до фігури В.Антоні вважаючи його якщо не зрадником, то боягузом, який “підставивши” молодих гуляйпільських хлопців під удар російської жандармерії, сам хутко втік подалі за кордон. Не варто поспішати з висновками. Сам Н.Махно так не вважав, і ні в чому В.Антоні не звинувачував. І нічого не просив. В.Антоні допомогав Н.Махну з власної ініціативи хоча ніякі обставини його це робити не зобов’язували. Крила уругвайських бджіл, розведенням яких саме займався В.Антоні, підтримали дещо і махнову родину, і було це, доречі, вже в ті часи коли В.Антоні начебто вже покинув і анархізм, і анархістську роботу все більше вслухаючись в солодкі казки сталінської пропаганди. Складна це справа, людські стосунки, нічого більше до цього не додаси.

На цьому перестанемо докладно переповідати діяння гуляйпільських анархістів, це тема окремого дослідження. Нюанси подальшої долі В.Антоні припинемо докладно переповідати теж. Хто захоче, той прочитає про них безпосередньо з рук автора, що нелегально переходив кордони, приймав участь в не менш нелегальних революційних збіговиськах і страйках, гектографував прокламації, не вагаючись ув’язувався в перестрілки з поліцією і жандармами. Хочеться, лишень, зауважити про непотрібність ідеалізації нашого героя. Він був людиною і багато людських вад та слабкостей були йому притаманні. По-перше, він може видатись читачеві недостатньо щирим. Його, буцімто, принципова позиція противника експропріацій не витримує серйозної критики. Матеріали жандармських розслідувань невідворотно вказують на його участь в “ексах”-пограбуваннях. Так, 26 серпня 1906 р., В.Антоні, в компанії з Н.Махном та братами Семенютами вчинили “розбійницький напад” на контору млина Гельбуха і Гесселя, що біля залізничної станції Гайчур¹⁸. А “груповик” Н.Зуйченко на поліційних допитах конкретно вказував, що організатором найбільш кривавої експропріації

---

¹⁷ Семанов С.Н. Махно. Подлинная история. – М., 2001. – с.34.

¹⁸ Державний архів Російської Федерації. – Ф.102/7. 1908 р. Спр.4754. – Арк.11.

“Союзу бідних хліборобів”, коли під час нападу на поштову карету загинула неповинна людина, був саме В.Антоні¹⁹.

До того ж В.Антоні був недостатньо принциповим щодо своїх політичних переконань. Досить легко змінює він свої погляди: з соціал-демократичних на есерівські, з есерівських на анархо-комуністичні, з анархо-комуністичних на анархо-синдикалістські, з анархо-синдикалістських на слов’янофільські, а останні на комуністичні, якими теж, згодом нехтує і згадує про них лише після повернення в Радянський Союз, під час традиційної для кожного старика боротьби за гідну пенсію. Що це – безпринципність чи пошук? Адже не скуштувавши, про смак не дізнаєшся?

По-третє, варто лише прочитати його виступ на з’їзді в підтримку радянського Червоного Хреста, що наводиться в додатках, аби зрозуміти що перед нами типовий демагог. І ця демагогія, схоже, була йому притаманна не лише в часи його латиноамериканського періоду, але й ранішого, гуляйпільського. В.Антоні виявився старанним учнем ленінського секретаря, товариша В.Бонч-Бруєвича, що вчив його ораторському мистецтву на замоскворіцьких конспіративних квартирах. Саме такого гатунку промовами В.Антоні й вербував у “бойовики” та “масовики” гуляйпільську молодь.

Та й з нервами у нашого героя теж було не все гаразд. З-за цього він, мимоволі, став убивцею. Є така загальноживана фраза: “зрозуміти, значить пробачити”. Так от. Я можу зрозуміти, коли молодий хлопець отямившись після групового побиття з боку донських козаків-карателів, або розагітованих російськими шовіністами гуляйпільських поліцаїв клянеться не даватись їм в руки живцем. Але, я, особисто, не розумію позиції В.Антоні негайно вбивати працівників правоохоронних органів при їх щонайменших спробах наблизитися до його особи. Наприклад, для перевірки документів. В мене з голови не виходить, той бідний урядник, з невідомого села, який під’їхав зробити це до відпочиваючих на узбіччі анархістів. Його не потрібно було вбивати, з якого боку на цей епізод не подивись. Свідків не було. Двоє озброєних “маузерами” молодиків запросто могли його обеззброїти, взяти в заручники, зв’язати віжками по руках і ногах, заткнути рота онучою, і кинувши в некошені хліби спокійно забратися геть, у своїх справах, не наражаючись на непотрібну небезпеку. Але ж ні. Антоні не роздумуючи стріляє уряднику прямо в голову, а потім з товаришем два дні в несамовитому темпі тікає від розлючених убивством селян і колег убитого.

В молдавському містечку Бричень (Бричани) ситуація теж була схожою. Знаходячись в стані нервового шоку, В.Антоні, пручаючись арешту, відкрив стрілянину в хаті де зупинився на ночівлю. Перелякані стражники кинулись тікати надвір. Всі, крім одного, який з переляку, в нервовому ступорі, заляк посеред хати. В нього можна було запросто відібрати гвинтівку, покласти боягуза на підлогу лицем вниз. Ним можна було б прикритися наче живим щитом вислизаючи з хати в темряву, в якій десь вже сиділи, причаївшись,

---

¹⁹ Новополин Г. Махно и гуляйпольская группа анархистов // Каторга и ссылка. – 1927. – № 34. – с.74.

вороги. І що ж робить Антоні? Недовго думаючи він збиває цього нещасного з ніг револьверним пострілом, можливо насмерть.

Ніякими загальнолюдськими цінностями ні в першому, ні в другому випадках навіть не пахне. Просто це ще одне обличчя тероризму. Анархістського. Південноукраїнського. Пом'якшуючою обставиною є те, що В.Антоні все ж таки зумів це зрозуміти і кинув убивати людей. Для цього щоправда довелося радикально змінити обстановку на більшу частину свого життя. Під час замаху на слідчого юзівського пристава Володимира Михайлевського, що стався в кінці листопада 1910 р. в маузері В.Антоні заклинило патрон, так що поранений пристав таки врятувався від неминучої смерті, а В.Антоні отримав таку потужну психотравму, що на деякий час повністю втратив цікавість не тільки до революційної боротьби, але й до всього оточуючого життя загалом. В такому відстороненому стані він був транспортований приятелями-анархістами в Париж, де йому в руки потрапив лист від Азика (Ісаака) Ольхова. Азик Хонович Ольхов, молодий єврей з колонії Новозлатополь, що біля Гуляй-Поля, теж був членом «Союзу бідних хліборобів», теж тікав від поліції і утік аж до Аргентини, де йому, взагалі то, сподобалося, і, тепер, він гукав товаришів скласти йому компанію на берегах Ла-Плати. Перетнути океан можливо було надурняка, підписавши еміграційний контракт. Недовго думаючи, В.Антоні поплив назустріч долі в Латинську Америку, заздалегідь виправивши собі фальшиві документи на прізвище та ім'я Григорія Ляпунова. Думав що їде ненадовго, чисто змінити обстановку і забути минулі невдачі та проблеми. Вийшло – мало не назавжди.

А Нікополь жив на свій лад, радів тимчасовим успіхам місцевої футбольної команди “Колос”, працював на своїх, тепер сумно знаменитих заводах і нікому не було діла до діда, що мешкав у домі 10^б, по проспекту Леніна. Ну хто б міг здогадатися, що цей дідусь побував в трьох різних частинах світу, двічі перетинав Атлантичний океан, бачив терени чотирьох європейських і чотирьох південноамериканських країн, Відень і Женеву, Париж і Буенос-Айрес. Ні сном, ні духом не відаючи про “великого комбінатора”, Антоні-Ляпунов здійснив його мрію, потрапив у Ріо-де-Жанейро де побачив півмільйона чоловіків у білих штанах. Білі штани виявляться символом злиднів і безробіття, які кинуть сина чеха і німкені в заробітчанські мандри. Він будував залізницю в бразильських джунглях, де, як ми знаємо, так багато диких мавп, він складав снопи на полях аргентинської пампи, ганяв сельвою диких кабанів в компанії російських сектантів, бачив відроги Анд, мандрував по територіям, які колись належали знаменитим ієзуїтським колоніям-комунам. По іронії долі їх внутрішній уклад був дуже схожий на ідеал анархо-комуністів. Нарешті В.Антоні зупинився на острові, посеред мутної річки Уругвай, куди перевіз на човні бджіл своєї пасіки. Вулики, оточені звідусіль водою і восьмеро регулярно бажаючих їсти підрастаючих синів загальмували його рух по глобусу на 50 років. Проте раз у півстоліття в джунглях на півночі йдуть надзвичайно сильні дощі і води латиноамериканських річок надзвичайно розливаються несучи за собою в океан майно необережних.

Погибель бджіл у бурних хвилях вразила В.Антоні не менше ніж містичний порятунок від куль юзівського пристава, який колись привів В.Антоні на береги Уругваю. І наслідки другої отриманої психотравми були тотожні першій. В.Антоні забажалося додому, через океан. В царство соціалізму, про яке так гарно писали в комуністичних газетах, що приходили з радянського консульства в Монтевідео. Як можна було не повернутися додому, туди де старому революціонеру дадуть можливість спокійно жити і відпочивати.

Так і не зумівши загітувати дружину на подібну авантюру, В.Антоні, в 1962 р., подався до Радянського Союзу з трьома синами, невісткою та двома онуками. За допомогою радянського посольства в Монтевідео вдалося сісти на один з кораблів китобійної флотилії “Слава”, що прямували на північ. Вже знаходячись на борту можна було зрозуміти, що з радянською системою, щось не так, в порівнянні з повідомленнями її газет. Радянські китобої “уславилися” на всю Південну півкулю безжальним і цинічним винищенням рідкісних морських ссавців. Їх не зупиняли міжнародні заборони, ні на полювання зникаючих горбатого та гладенького китів, ні на промисел вагітних китих в тропічних морях, ні розміри встановлених міжнародними організаціями квот. Родина В.Антоні не лише бачила всі ці неподобства, але й приймала в них участь. Старший син В.Антоні, А.Ляпунов згадував, що під час цього рейсу їм вдалося навіть трохи заробити грошей²⁰. Зробити це було можливо тільки одним способом, допомагати радянським матросам розтягувати китові туші на кораблі-матці. Капітани-китобої, як і всі свідомі радянські громадяни, теж намагалися перевиконати план.

Але повертатись було вже пізно. Ще в Уругваї, видаючи себе за полум’яного комуніста, В.Антоні, набиваючи собі ціну, необережно попросив посольство направити його, по прибуттю в Радянський Союз туди, де важче. Радянським чиновникам тільки того й потрібно було. Адже старий В.Антоні створював собою дуже неприємний прецедент. З одного боку він був старий революціонер, борець з царським режимом, з іншого, ті політичні сили, до яких він належив, виявилися запеклими ворогами комуністів і були засуджені як контрреволюційні, а члени їх поголовно репресовані. Але знову ж таки, старий пропустив повз себе всі визначальні події радянської історії, від Жовтневої революції до святкування її 45-річчя, і, формально, нічим перед радянською владою не завинив. Врешті-решт було прийнято рішення, як В.Антоні і просив, запроторити його в такі нетрі, звідкіля він можливо вже ніколи і не покажеться.

Транзитом через Одесу сімейство Антоні відправили до Казахстану, в колгосп “Пахта-Арал”, що спеціалізувався на вирощуванні бавовника. Тут то репатріанти і зрозуміли в яку халепу вони вскочили через свого революційного діда. Колгосп виявився колишнім спецпоселенням для “ворогів народу”, де уругвайських ентузіастів комуністичного будівництва відразу почали всі ненавидіти і навіть бити. Жити довелося восьмером в

---

²⁰ Яланський В., Верьовка Л. Нестор і Галина. – Київ-Гуляйполе, 1999. – с.83.

кибитці, наче середньовічним дикунам-кочовикам, без будь-яких натяків на побутові зручності. Далі більше, замість очікуваної пенсії 77-ми річний Г.Ляпунов отримав дулю з маком, тобто десятикарбованцеве “пособіє”, і змушений був йти збирати в поле бавовняні коробочки, заробляючи собі на хліб. Старі п’яниці і молоді жебракуючі жінки, що склали невід’ємну частину навколишнього пейзажу радісних настроїв теж не викликали. Це точно було не Ріо-де-Жанейро, а щось набагато, набагато гірше. Коротше кажучи, з цього розвинутого соціалістичного суспільства треба було кудись тікати. Але як? І куди?

Порятунок прийшов звідти, звідки приходив вже не в перший раз. Колись, в 1908 р. сестра Юзефа витягла В.Антоні з-під арешту скориставшись протиріччями між губернськими судовою владою та жандармерією, тепер же вона витягла своїх родичів з казахстанського заслання. На щастя Ю.Нефьодова виявилася комуністкою ленінського призову і жінкою вбитого в 1919 р. червоного полкового комісара. З цих позицій вона могла качати права. В Дніпропетровську, щоправда, жити не дозволили, довелося зупинитися в Нікополі. Але це вже було щось. Вольдемар Антоні таки повернувся додому, він знову ступив на землю українського Півдня.

Але пенсії так і давали. В.Антоні спробував добитися її знайшовши дані про своє народження і перше місце роботи в архівах гуляйпільського ЗАГСу. Саме через цей запит В.Антоні і знайшли місцеві краєзнавці. В.Антоні був здивований. Навіщо вам історія Гуляй-Поля? Дід вже дещо зрозумів і зовсім не хотів назад в Пахта-Арал. Від бавовняних коробочок боліла спина. Людиною, якій ми повинні завдячувати появу документального комплексу В.Антоні став гуляйпільський краєзнавець, працівник районної газети “Зоря комунізму” Федір Іванович Куц. Невтомний ентузіаст історичного краєзнавства, Ф.Куц зміг потоваришувати з В.Антоні на основі спільної, хоча і не зовсім вдалої, боротьби за персональну пенсію останнього. Ф.Куц таки вмовив В.Антоні залишити спогади про своє життя і дореволюційне Гуляй-Поле. Написання “Спогадів гуляйпільського революціонера” стало для В.Антоні своєрідною даниною пам’яті Ф.Куца, який невдовзі захворів і помер. Невдовзі по закінченню рукопису мемуарів, на 88 році життя нестало і В.Антоні. Передрукований текст рукопису, за бажанням автора, був переданий до Гуляйпільського районного краєзнавчого музею (ГРКМ), де і ліг, на довгі роки в ящик допоміжного фонду.

Подекуди до нього допускалися окремі дослідники. В 70-і роки з ними працював мелітопольський краєзнавець З.Дубровський²¹ та історик-аматор О.Білаш. Зазначимо щодо останнього. Його ґрунтовне “історичне повісткування” “Дороги Нестора Махна” (К., 1993) стало значною подією українського махнознавства. Проте у випадку з використанням спогадів В.Антоні, О.Білаш допустив недоцільні і непрофесійні дії. Вихоплюючи з тексту мемуарів В.Антоні цілі речення та абзаци, і, без будь-яких посилань

---

²¹ Дубровський З. Махно и махновщина. – Мелитополь: Мелитопольские ведомости, 1994. – с.3.

вставляючи їх в текст спогадів іншого анархіста – Н.Зуйченка²², О.Білаш, фактично зфальшував їх.

В другій половині 1990-х років, внучатий племінник Н.Махна – В.Яланський, і уроджена в Гуляй-Полі письменниця Л.Віровька, вирішили ознайомити громадськість з об'ємними уривками мемуарів та автобіографії В.Антоні, рукописи яких їм передав син останнього – Артур Ляпунов²³. На жаль, ця публікація була зроблена в такому вигляді, наче її упорядники навмисно вирішили познущатись над такими поняттями як археографія і правила видання історичних документів. По-перше, спогади В.Антоні були довільно перекладені на українську мову, при цьому були абсолютно втрачені особливості авторського стилю. В оригіналі В.Антоні писав літературною російською мовою, використовуючи велику кількість наведених українською цитат, взагалі українізмів, а також запозичень з іспанської та молдовської мов. По-друге, зроблені в різні роки записи були перемішані до купи, з довільною редакторською правкою. Наприклад, з них виривалися цілі шматки, аби використати їх в інших розділах книги. Нарешті, спогади, у вигляді вставок, були доповнені інформацією, яку, бачимо В.Яланський особисто чув від В.Антоні під час їх зустрічі в 1974 р. В.Яланський звичайно зробив надзвичайно багато в справі збереження родинних переказів про Н.Махна, але варто лише почитати його багаточисельні газетні публікації²⁴, аби зрозуміти, що перед нами вірний продовжувач традицій К.Мюнхаузена та Х.Врунгеля. В такому вигляді, як це зробили В.Яланський і Л.Верьовка, зі “спогадами В.Антоні” може, з цікавістю, ознайомитися рядовий читач, але ні студент, ні науковець, не може робити на таку публікацію жодних посилань, як на історичний документ. Гуляйпільські краєзнавці своєю публікацією перетворили його на художній твір власного виробництва. Щоправда, полегшуючою обставиною, відносно їх роботи, є виказана ними, на сторінках книги, надія, що документи полишені В.Антоні в ГРКМ вийдуть, таки, коли-небудь у світ.

В 2004 р. пошукова експедиція Наукового товариства імені Я.Новицького, з люб'язного дозволу керівництва ГРКМ, отримала можливість зробити копії з рукописного доробку В.Антоні, аби, після необхідної археографічної обробки ввести їх до наукового обігу.

Всього, зкопійований в Гуляй-Полі, комплекс документів присвячених В.Антоні (“Справа Антоні Володимира /Ляпунова Григорія Андрійовича/ і Семенюти Олександра”) складається з 12 текстів, створених в 1965-1974 рр. Йдеться про два варіанти автобіографії В.Антоні (1-2), мемуари “Спогади гуляйпільського революціонера”(3), статтю мемуарного плану “Слов'янський союз м. Пайсанду” (4), написаний рукою автора текст виступу на підтримку радянського Червоного Хреста (5) і 5 листів В.Антоні до Ф.Куща (6-10).

---

²² Білаш А.В., Білаш В.Ф. Дороги Нестора Махно. – К., 1993. – с.13-14.

²³ Яланський В., Верьовка Л. Нестор і Галина. Розповідають фотокартки. – Київ-Гуляйполе, 1999. – с.64-83.

²⁴ Яланський В. Пісня про "батька" Махна // Запорізька Січ. – 1991. – 13 грудня; Яланський В. Серед зноя и пыли из Махном мы ходили // Запорізька січ. – 1992. – 29 травня та інш.

Епістолярна частина публікації доповнена текстами двох листів В.Антоні до В.Яланського, що органічно доповнюють дану археографічну публікацію²⁵. Крім вищенаведеного в справі В.Антоні містяться лист-підтвердження Руському комітету м.Пайсанду від дипломатичної місії СРСР в Уругваї (11) та витяг з рішення виконкому Запорізької обласної ради депутатів трудящих (12).

1. Авторська назва рукопису “Автобіографія Грігорія Андреевіча Ляпунова”. Текст був написаний влітку 1966 р. на вимогу працівників Дніпропетровського обласного відділення служби соціального забезпечення у важких побутових умовах. Під час створення автобіографії восьмидесятилітній автор працював сторожем приватної пасіки і жив у степу, в курені. Не будучи ознайомленим з формальним стилем і зразками собезівських паперів, В.Антоні перетворив канцелярський документ у мемуарну оповідь. Її сюжетна лінія не є безперервною. Хронологічно послідовним викладом матеріалу рукопис також похвалитися не може. Описано тільки найцікавіші, найяскравіші події з життя В.Антоні з 1895 по 1962 рік.

Почерк розбірливий, чіткий, легко читається.

Всього рукопис вміщується на 1 одиниці. Матеріальним носієм рукопису є 18 сторінковий учнівський зошит виробництва одного з паперово-картонажних комбінатів СРСР 1960-х років. Зошит розкреслено фабричним способом в пряму синю лінію з інтервалом в 8 мм. На кожній сторінці вміщується 23 строфи. Зошит має авторську пагінацію, зроблену від руки чорною хімічною авторучкою зверху аркуша від центру. Спочатку автор мав намір зробити поаркушну пагінацію, але в ході створення документу, змінив її на посторінкову, закресливши чорнилами навхрест старий варіант нумерації. Текст повністю написаний фіолетовими чорнилами авторучки, з слідами чорнильних плям та дрібними механічними пошкодженнями на деяких аркушах. Текст розташовано з обох боків аркушів. Полів не дотримано. Дата написання відсутня. На останній сторінці мається підпис – Г.А.Ляпунов.

Згодом зошит був подарований автором Ф.Кущу, який доповнив текст автобіографії своїми нотатками про особу В.Антоні, склад його сім'ї, записами почутого від В.Антоні (подаються в додатках). Ф.Кущ також залишив на тексті автобіографії власноручні підкреслення та інші примітки. Після смерті Ф.Куща зошит знаходиться на зберіганні в допоміжному фонді ГРКМ.

2. Авторська назва рукопису “Автобіографія Грігорія Андреевіча Ляпунова”. Рукопис являє новий, перероблений варіант автобіографії, що базується на попередніх записах В.Антоні. Текст надрукований на друкарській машинці в 1966 рр., на 70 % повторює текст рукописного варіанту “Автобіографії” (1). Великі розбіжності з першим варіантом документу виникають лише в початковій і фінальній його частинах, зокрема

---

²⁵ Яланський В., Верьовка Л. Нестор і Галина. Розповідають фотокартки. – Київ-Гуляйполе, 1999. – с.60-61. Листи подані публікаторами в українському перекладі із редакторською правкою, що зберігається.

там де автор докладніше розповідає про еміграційний період свого життя і зміщує акценти в бік свого захоплення комуністичною ідеологією.

Матеріальним носієм рукопису є 10 аркушів білого писчого паперу, формату А4 (210x297 мм) з машинописним текстом. Аркуші роз'єднані. Текст розташовано з лицьового боку аркушів з утриманням полів. Між окремими абзацами тексту, зроблені збільшені інтервали, аніж міжрядкові (відповідно 1,5X2). На кожному аркуші вміщується 38-40 рядків. На сторінках машинописного тексту помітна авторська правка його темними чорнилами. Виправлення тексту поодинокі, не мають системного характеру і стосуються, насамперед, орфографічних і граматичних помилок. На полях сьомого аркушу є, пізніше зроблена примітка. По всьому тексту, подекуди розкидані зроблені друкарською машинкою підкреслення, що мають авторський характер і відображені в публікації. Мається авторська пагінація зроблена машинописним способом зверху лицьового аркуша, посередині, починаючи з другого аркуша. Текст підписано – Г.А.Ляпунов – В.Г.Антоні. Дата – 1966 р. поставлена чорнильною ручкою на останньому рядку рукопису.

3. Авторська назва рукопису мемуарів “Воспомінанія гуляйпольського революціонера”, надрукована прописними літерами. Час написання 1967-1974 рр. Сюжетна лінія оповідання не є безперервним, хронологічно послідовним викладом матеріалу. Описано тільки найцікавіші, найяскравіші події з життя В.Антоні з 1899 по 1962 рік, та долю інших гуляйпільських анархістів. Текст мемуарів розбито автором на три нерівних, за обсягом, підчастини. Перша (арк.1-24) містить розповідь про життя автора до 1909 р. В другій (арк.24-27) автор розповідає про подробиці історії анархістської групи “Союз бідних хліборобів” та особисті якості її учасників. В третій підчастині (арк.27-32) В.Антоні повертається до автобіографічної оповіді про своє еміграційне життя в Південній Америці.

Джерелами написання рукопису стали: - спогади автора про власне життя;

- усні перекази О.Семенюти та мемуари Н.Махна про події з історії “Союзу бідних хліборобів” 1907-1911 рр.;

- радянська науково-популярна та пропагандистська література.

Матеріальним носієм рукопису є 24 аркуші білого писчого паперу, формату А4 (210x297 мм) з машинописним текстом. Всі аркуші механічно з'єднані нитками по лівому полю. Текст розташовано з одного боку аркушів з утриманням полів. Міжрядковий інтервал полуторний. На сторінці вміщується 40-41 рядок. На сторінках машинописного тексту помітна авторська правка його темними чорнилами. Виправлення тексту можна назвати поодинокими, такими що не мають системного характеру і стосуються, насамперед, орфографічних і граматичних помилок. На полях рукопису є, також, кілька приміток зроблених, вірогідно, працівниками ГРКМ. Вказана на рукописі дата (дописана чорнилами) 6.09.1974 р. є скоріше за все датою надходження рукопису до фондів ГРКМ, адже офіційна дата смерті В.Антоні – 15 травня 1974 року. На останній сторінці рукопис підписано: Вольдемар Генрихович Антони. Надрукований підпис продубльовано

чорнильною авторучкою. Рукопис було надіслано до Гуляйпільського районного краєзнавчого музею згідно заповіту В.Антоні.

4. Авторська назва рукопису “Славянській союз г. Пайсанду”. Текст документу написаний влітку 1966 рр. коли його автор претендував на отримання персональної пенсії місцевого значення. В своєму листі до Ф.Куща В.Антоні згадує, що послав до облсобезу “зошит” документів присвячених його роботі в Слов’янському союзі та Слов’янському конгресі Уругваю в 1943-1950 рр.

Даний рукопис є чорновиком одного з документів цього комплексу, перекладений на російську мову з іспанської та пересланий згодом в розпорядження Ф.Куща. Текст документу являє собою розповідь-репортаж про урочистий обід даний учасниками Слов’янського союзу м. Пайсанду на честь п’ятої річниці початку Великої вітчизняної війни, тобто стосується подій 1946 р.

Почерк розбірливий, чіткий, легко читається. Назва твору підкреслена автором чорнилами, вручну подвійною хвилястою лінією.

Всього рукопис вміщується на 2 одиницях. Матеріальним носієм рукопису є два аркуші учнівського зошита. Аркуші розкреслено фабричним способом в пряму синю лінію з інтервалом в 8 мм. На кожній сторінці вміщується 23 строфи. Аркуші мають зроблені фабричним способом поля червоного кольору. Авторська і публікаторська пагінації відсутні. Автор позначає кожен новий абзац Z-подібним значком. Кінець тексту автор позначає значком #. Мається підпис – “Григорій Ляпунов. Секретар.”

5. Авторська назва рукопису “Речь делегата русского Комитета помощи Советскому Красному Кресту г. Пайсанду г-на Ляпунова”. Назва твору двічі підкреслена автором хвилястою лінією. Текст документу написаний влітку 1966 р. коли його автор претендував на отримання персональної пенсії місцевого значення. Текст виступу входить в комплекс документів присвячених роботі В.Антоні в Слов’янському союзі та Слов’янському конгресі Уругваю в 1943-1950 рр. Даний рукопис є чорновиком одного з документів цього комплексу, який згодом був надісланий автором Ф.Кущу.

Текст документу являє переписаний з невідомого оригінала текст виступу зробленого автором десь між 1942 та 1944 роками. Джерелами написання рукопису стали: - дореволюційні гімназичні підручники з російської історії та матеріали з комуністичної пропагандистської літератури та періодики.

Почерк розбірливий, чіткий, легко читається. Всього рукопис вміщується на 3 одиницях. Матеріальним носієм рукопису є три аркуші учнівського зошита, скріплені канцелярською скрепкою. Аркуші розкреслено фабричним способом в пряму синю лінію з інтервалом в 8 мм. На кожній сторінці вміщується 23 строфи. Аркуші мають зроблені фабричним способом поля червоного кольору. Мається авторська посторінкова пагінація чорнилами по верхньому центру сторінки. Кожен новий абзац автор позначає Z-подібним значком. Кінець тексту автор позначає значком #. Текст на підписано.

6-10. Листи В.Антоні до Ф.Куща надсилались в Гуляй-Поле (надсилаючий використовував старий варіант написання топоніму) в редакцію районної газети “Зоря комунізму”. В хронологічному порядку перший лист (6) надіслано 6 березня 1965 р. Він написаний на аркуші учнівського зошита в косу лінійку і є відповіддю В.Антоні на лист Ф.Куща в якому останній прохав В.Антоні поділитись своїми спогадами про історію Гуляйполя. Інші листи (7-10) написані на аркушах з учнівських зошитів в лінію з фабричними полями. Почерк чіткий, розбірливий. Подекуди в тексті трапляються граматичні та орфографічні помилки, описки. В лівому куті деяких листів видно сліди залишені іржавими канцелярськими скрепками під час зберігання. Останній лист датований 12 січня 1967 р. В листах подаються подробиці створення документального комплексу і написання мемуарів В.Антоні. Дається оцінка історичним наслідкам махновського руху та подіям 70-х рр. ХХ ст.

11. Лист-подяка радянської дипломатичної місії в Уругваї до Руського комітету м.Пайсанду з підтвердженням отримання посольством певної суми на користь Радянського Червоного Хреста. Документ являє собою фотокопію з оригінального документу, що як зазначається в нотатках “зберігається в комісії по історії м.Гуляйполя”. Фотокопія зроблена на копіювальному апараті “Ера” радянського виробництва. Зкопійованим є лист написаний на офіційному бланці радянського посольства у Монтовідео. Текст листа надруковано на друкарській машинці із дотриманням норм і стилістики офіційного дипломатичного листування. Текст листа підписано аташе Місії СРСР в Уругваї М.Чуркіним. Датовано документ – 10 серпня 1944 р.

12. Назва документу “Выписка из решения исполкома Запорожского обласного совета трудящихся”. Документ складається з одного аркуша формату А4 (210x297 мм) з текстом надрукованим друкарською машинкою. Текст розташовано з лицьового боку аркуша з утриманням полів. Між окремими абзацами тексту, зроблені збільшені інтервали, аніж міжрядкові (відповідно 1Х2). Документ підписано головою виконкому Ф.Мокроусом та його секретарем М.Бучакийським. На ньому такої тається віза від 22 червня 1967 р. і надпис чорнилами над заголовком “Г.Польский РК КПУ 21.VI.67г.” Безпосередньо сам документ датовано 2 червня 1967 р. Мається печатка Протокольної частини виконкому Запорізької обласної ради депутатів трудящих.

* * *

Наша розповідь про життя та мемуари В.Антоні були б неповними, якщо б ми не зачепили обставин віднайдення його поховання. Так, саме віднайдення. Катастрофічне падіння рівня життя в Україні 90-х років ХХ століття спричинило рееміграцію рідних В.Антоні назад, до Латинської Америки. Могила старого революціонера залишилася на Україні, була забута і занедбана. На щастя нікопольський історик В.Грибовський започаткував в місті проведення регулярних наукових конференцій на краєзнавчу тематику. На одній з них, в 2001 р., автор познайомився з працівником місцевого музею М.Жуковським, який, згодом, взяв на себе основний тягар організації пошуків поховання В.Антоні. Спочатку він звернувся до нікопольського цвинтарного

начальства, яке хоч і зі скрипом, але видало на запит музею відповідь про місцезнаходження могили. Проте, за вказаною адресою ніякого поховання В.Антоні не виявилось, там була поховна зовсім інша людина. Можливо це результат звичайної халатності, але можливо, що і ні. Поховання небажаних революціонерів повинні були зникати так само безслідно, як колись і самі ці революціонери. Тоді було вирішено прочесати старе нікопольське кладовище. Воно вже давно переповнене покійниками і хоронити там нових заборонено офіційно, принаймні для простих смертних громадян України. Кілька нікопольських краєзнавців методично годинами ходили по гробках, аж поки все той же М.Жуковський не натрапив на огорожену могилу останнього гуляйпільського анархіста.

Трохи згодом, на черговій конференції, в 2005 р. автор разом з товаришами істориками захотіли відвідати поховання і пом'янути безперечно історичну особистість. Пан М.Жуковський визвався гідом. Були останні, сонячні, вже холодні, осінні дні. Місце шукали досить довго. Запущена могила старого анархіста вразила сильно. Так як приходять у занепад могили людські, так приходять в занепад і суспільна пам'ять про колись відомих. Поступово. Поступово, але невблаганно. Після перших відвідин цього поховання М.Жуковським над ним попрацювали вандалі. Вони вкрали прямокутну табличку з нержавіючої сталі, на якій було написано російською "Вольдемар Генрихович Антони – активный участник революционных событий 1905-1907 гг. на Гуляйпольщине". Якщо б вони зробили це трохи пізніше, ніякий Жуковський, ніяку могилу, у віки-вічні не знайшов би і цей історичний пам'ятник був би втрачений назавжди. Навряд чи його можна було б ідентифікувати по фотографії покійного. В принципі можна, але це було б на порядок складніше. І до речі, хто вкрав табличку? Всюдисущі бомжі-металісти, чи працівники кладовища, які хочуть організувати "безгосп" на престижному місці, аби викинувши з землі геть останки історичної особистості опустити в товщу планети чергового грошовитого небіжчика? Щось забагато неприємних співпадінь відбувається з цим похованням. Поховання (представлене в фотодокументах) зроблене в комуністичному стилі, з нержавіючою сребристою п'ятикутною зіркою. Таку зірку подекуди використовували в своїй символіці і анархісти, але останні тут, звичайно ж не при чому. Три роки проведені в Уругвайській компартії зробили свою справу і тепер колишньому вчителю Н.Махна доводиться спочивати під зорею, проти якої так безкомпромісно воював його учень.

Втішає одне. Він доживав віку Ляпуновим, але помер і був похований як Антоні. Смерть повернула йому його справжні ім'я та прізвище. Покійся з миром старий анархіст. Ти щиро боровся і щиро помилявся. Амінь.

Володимир Чоп